

Dodatky k paralelní cestě Jiřího Veltruského

Tomáš Hoskovec

[archiv]

Svůj příspěvek »Jiří Veltruský (1919 – 1994), paralelní cesta životem a sémiotikou«, otištěný v *Theatraliích* XIII/2010 (2), 4–23, končím zmínkou o objevu, jež jsem učinil až v době, kdy jsem svůj text fakticky už odevzdával do tisku. Jde o posudky na Veltruského disertaci »Drama jako básnické dílo«. V připomenuté studii jsem se omezil na konstatování, že Mukařovský Veltruského pojetí dramatu jednoznačně schvaluje (o tom dosud nikde nebyl důkaz), a že Veltruský o Mukařovského souhlase věděl (na to jsme do té doby mohli jen usuzovat z Veltruského dílčích svědectví o Mukařovském).¹ Zdůraznil jsem, že Mukařovského posudek si zasluhuje hlubší interpretace. Do té se zde pouštět nemůžu, tím spíš že díky objevům kolegy Drozda víme nyní o velkém objemu sémiologických textů, jejichž existence nám tehdy zůstávala utajena, takže je nutné reinterpretovat celý nejen Veltruského, ale právě že Mukařovského strukturálně-sémiologický program – při zohlednění mnoha dalších disertací, jež profesor Mukařovský po znovuotevření českých vysokých škol inicioval. V tomto čísle *Theatralií* se omezujeme na dvě rozšíření mého staršího příspěvku: na aktualizovanou bibliografii, jež zahrnuje právě objevy Davida Drozda, a na reprodukci obou posudků na Veltruského disertaci s drobnými komentáři.

Za zpřístupnění posudků děkujeme Archívu University Karlovy. Tam jsou uloženy ve fondu FFUK pod inventárním číslem 1287 v kartonu č.111. Oba posudky reprodukujeme v původním stavu. Čtenář si u prof.Kozáka snadno opraví překlepy »názor Hostinského s Zichův« na »názor Hostinského a Zichův«, »autorva« na »autora«, »svých obsahem« na »svým obsahem«. Výhodou zvoleného postupu je to, že dokládá dobovou pravopisnou praxi, již současná bohemistika všemi prostředky zastírá.

Pro porozumění posudkům jakožto žánru je třeba si uvědomit, jak studium tehdy vypadalo. Neodpustím si diachronní sondu, byť omezenou pouze na filosofické fakulty. Tradiční filosofická, neboli artistická fakulta – v Praze stejně jako jinde v Evropě – dávala titul magistra a byla předstupněm fakult dalších, lékařské, právnické, bohoslovecké,

1 Všechny, kdo po roce 1989 čekali sensační odhalení, Veltruský zklamal, neboť o Mukařovském mluvil vždy s úctou a loajálně. Že se přitom i o velikánech své doby dokázal vyjádřit drsně, dosvědčí každý, kdo se mohl začíst do Veltruského korespondence, či měl ještě štěstí s ním mluvit.

jež jediné udílely doktorát. Osvícenecké reformy činí z filosofických fakult ústavy pro vzdělávání státních úředníků, přičemž vzorovým státním úředníkem byl c.k. gymnasiální profesor. Vzdělávací program byl velmi široký a zároveň universální: každý skládal rigorózní zkoušku z teoretické i praktické filosofie, z matematiky, přírodopisu a všeobecných dějin; disertační práce se nepožadovala. Teprve nový rigorózní řád, přijatý na filosofické fakultě Karlo-Ferdinandovy university roku 1872, umožnil skutečné oborové specializace (pojaté velmi široce: filosof – matematik – filolog – historik) a nově zavádí povinnost disertační práce. Kdo složil rigorósum, byl promován doktorem filosofie.² Další vývoj – po celé období svobodného Československa až do komunistických reforem – šel cestou zpřesňování rigorózních řádů, aby se umožnila hlubší oborová specializace.³

Veltruského doktorské řízení 1946 se od schématu zavedeného 1872 příliš nelišilo. Stále platilo, že doktorské řízení se koná až po studiu a uchazeč – ne již student – se do něho přihlašuje, teprve když se cítí připraven; rozumí se připravenost k přísnému zkoušení z předmětů daných rigorózním řádem v rozsahu aktuálního poznání.⁴ Písemné pojednání, čili disertaci, uchazeč předkládá jako důkaz své připravenosti. Disertace se neobhazuje, důležité je, že na jejím základě dva profesori uchazeče uznají způsobilým přistoupit ke zkoušce. Pro Veltruského řízení tedy byly klíčové věty „Rozumí se, že svým obsahem předložená práce plně vyhovuje. Je vědecká a svědčí o sčtetlosti,“ od J.B.Kozáka a „Celkem lze o disertační práci Jiřího Veltruského říci, že obsahuje pozoruhodné výsledky vlastního zkoumání a jako disertace je vynikající,“ od J.Mukařovského. Díky tomu byl kandidát Veltruský připuštěn ke zkouškám. Jak ony zkoušky probíhaly a dopadly, budiž předmětem dalšího archívního badání.

Podívejme se nyní na osoby obou posuzovatelů. Jan Mukařovský nepsal posudek co vedoucí, či školitel: taková role tehdy nebyla, kandidát psal disertaci sám. Bylo nicméně zavedenou praxí, že tema své disertace si kandidát volil v dohodě s tím profesorem, jehož seminář mu byl obsahově nejbližší, a onen profesor jeho práci pak posoudil, tak jako mu předtím ještě co studentovi posuzoval práce seminární. Jelikož Veltruský celou válku studoval na »universitě« PLK právě v »semináři« Jana Mukařovského, je Mukařovského přítomnost mezi posuzovateli přirozená. Jelikož, jak už jsme řekli, jedinou funkcí posudku bylo vyjádřit se, zda je možno kandidáta vůbec připustit ke zkoušce, je meritorní rozbor obsahu disertace fakticky redundantní a záleží na osobnosti profesora a jeho vztahu ke kandidátovi, jak podrobně (pokud vůbec) se o posuzované práci

2 Zároveň se objevuje samostatný výstup filosofického studia v podobě státní zkoušky. Ta nevedla k doktorátu, zato dávala oprávnění učit na gymnasiích. Bylo běžné uzavírat studium oběma způsoby, státnic i rigorósem, každým samostatně: státnice člověk skládal obvykle hned na konci studií, na rigorósum se pak připravoval existenčně jakž takž zajištěn co suplent někde na gymnasiu.

3 Všechna tato tvrzení opírám o přípravné materiály ke své stati “Oldřich Hujer a mapování československé baltistiky. Příspěvek k dějinám filologie”, *Slavia* LXXXI/2012, n° 1, 43–69; postupné zpřesňování rigorózních řádů na jednom konkrétním příkladu podrobně dokládá i s vyčerpávajícími odkazy na archívni fondy bakalářská práce Stanislava Bednáře “Institucionální rámec baltistiky na Masarykově universitě v meziválečném Československu”, kterou jsem vedl, obhájená 2011 a dostupná v archívu <www.is.muni.cz>.

4 Moderní rigorózní řády upřesňovaly, které všechny semináře musí uchazeč mít absolované a ze kterých přednášek musí mít kolokvium (zkouška byla až rigorózní), nicméně po šesti letech absence českého vysokého školství se muselo dělat mnoho výjimek. Jiří Veltruský měl mimořádnou výhodu v tom, že za Protektorátu mu náhradní universitou byl Pražský lingvistický kroužek.

rozepíše. Mukařovský co posuzovatel se o disertacích rozepisoval velmi podrobně a byl mimořádně kritický. Chvála Veltruského práce a fakticky bezvýhradný souhlas s ní je z Mukařovského strany něco zcela mimořádného: řadu jiných disertací, které též psali jeho bývalí studenti, Mukařovský tvrdě kritizoval.⁵

Druhý posudek na kandidátovu disertaci psával profesor oborově kompetentní, leč ze semináře vzdáleného. Jan Blahoslav Kozák, filosof a teolog, měl k oboru daleko. Že je mu posuzovaná práce cizí, je z posudku jasně vidět: „Četl jsem málo nudnějších knih o zajímavém temat. “ Kozák přirozeně zná estetiky Hostinského a Zicha, u Veltruského však vůči nim nevidí posun (na místě by bylo přímo »dialektické překonání«), jen jinou jednostrannost. Proč tedy Kozák, který ani nebyl členem PLK ? Inu proto, že byl člověkem Kroužku blízkým a že byl mimořádně blízký jeho mrtvému zakladateli Vilému Mathesiovi. Dovolím si zaspokulovat, že kdyby byl Mathesius zůstal na živu a byl dostatečně zdrav, o posudek by byl požádán on – tím spíš, že práci znal ještě z jejího protektorátního vydání 1942. Kozákovu vstřícnost ke Kroužku vystihuje pasáž, jíž projevy své nespokojenosti uzavírá: „Chválím ovšem přitom strukturální stanovisko autora disertace. [Kniha je plna dobrých, dokonce jemných postřehů. Avšak podání není šťastné. Četl jsem málo nudnějších knih o zajímavém temat.]“

Nebylo snadné najít dalšího českého profesora ochotného posoudit Veltruského práci: z řad členů PLK přicházeli v úvahu profesoři Trnka a Havránek, oba po válce velmi zaměstnaní jinými úkoly; pokud si J.B.Kozák ten čas udělal (kvalita strojopisu svědčí o tom, že psal ve spěchu), musel k tomu mít důvod. Jediný důvod, jež jeho posudek sám nabízí, jsou právě sympatie ke strukturálním stanoviskům. Těžko lze Kozáka označit za strukturalistu v jeho vlastních oborech, filosofii a teologii, svým osudem a životními postoji je ovšem Jan Blahoslav Kozák *alter ego* Viléma Mathesia: oba byli vrstevníci, osobní přátelé, společensky angažovaní protestanti, přesvědčení nositelé mravního éthosu Masarykovy republiky, oba byli mimořádně praktičtí a dělní mužové upřímně vyznávající kulturní aktivismus, oba mnohojazyční a se schopností spojovat lidi různých zkušeností: tak jako Mathesius vytvořil mnohonárodnostní *Cercle linguistique de Prague*, vytvořil J.B.Kozák (spolu s Emilem Utitzem) česko-německý *Cercle philosophique de Prague pour les recherches sur l'entendement humain*; pro vzdělávání české neakademické veřejnosti pak Mathesius s Kozákem společně řídili popularizační řadu »Výhledy. Sběrka zkušeností a úvah«, kterou vydával Melantrich. Je-li má úvaha, že kdyby se byl dožil, byl by Veltruského disertaci posuzoval Mathesius, pouhou spekulací, pak paralelismus J.B.Kozáka a Viléma Mathesia je historickým faktem.

5 Blíže o tom Jan Havránek: "Jan Mukařovský a Karlova univerzita", *Studie o Janu Mukařovském* (vědecký redaktor Dušan Prokop), 9–40, Velké osobnosti Univerzity Karlovy 6, AUC Philosophica et Historica 5-1990, Karolinum, Praha 1991.